

Юрій УЛЬЯНЧЕНКО,

доктор наук з державного управління, професор,
Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії
державного управління при Президентіві України, м. Харків

НЕОБХІДНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОРПОРАЦІЙ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РИНКУ

Обґрунтовується необхідність державного регулювання міжнародної діяльності корпорацій щодо забезпечення конкурентного середовища на національному ринку. Досліджуються сутність конкуренції та конкурентного середовища для розвитку національної економіки та вплив на неї міжнародних корпорацій.

Ключові слова: державне регулювання, конкуренція, конкурентне середовище, міжнародна корпорація.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В останні десятиліття важливим фактором посилення міжнародної конкуренції виступає лібералізація національних ринків більшості країн світу. Держави, спрощують або усувають офіційні бар'єри входу на свої ринки для іноземних товарів, послуг і капіталів, відкривають тим самим вітчизняні виробництва для міжнародної конкуренції. І хоча в рамках діючих багатосторонніх правил багато держав продовжують вдаватися до захисту внутрішнього ринку, такі заходи можуть застосовуватися лише на обмежений термін і при строго визначених умовах. В цілому ж можна говорити про те, що епоха протекціонізму, характерна для міжнародних економічних відносин першої половини ХХ століття, поступається місцем епісі ефективної міжнародної конкуренції.

Посилення міжнародної конкуренції відіграє для національних ринків двояку роль. З одного боку, відкриття національних ринків для іноземних компаній, серед яких значне місце належить міжнародним корпораціям, змушує національні компанії раціоналізувати свою структуру і виробництво, удосконалювати управлінські стратегії і планування, активніше використовувати передові технології. Відкриття доступу в національну

економіку для іноземних компаній в цілому покращує умови конкуренції (або створює потенційні умови для конкуренції) на цих ринках, що сприятливо діє на економіку. Розширюється коло продавців (він включає не тільки вітчизняних виробників і експортерів інших країн, а й філії міжнародних корпорацій), збільшується асортимент, в результаті конкуренції знижуються ціни. Іноземні фірми нерідко мають більш високу ефективність виробництва, ніж вітчизняні компанії в приймаючих країнах, характер наслідків цього для добробуту місцевого населення залежить від того, зберігається чи можлива конкуренція на ринку і чи забезпечується ефективно функціонування ринків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. У витоків теорії та методології конкуренції стояли такі видатні вчені як Д. Джоббер, П. Діксон, М. Портер, Ф. Котлер, Дж. Р. Еванс, Б. Берман, Ф. Моріс, А. Сміт, Д. Рікардо, Д. Міль, А. Маршалл, А. Пігу, Дж. М. Кейнс, М. Фрідмен, Ф. Хайек та інші. Їхні праці є науковою базою для теорії і практики конкуренції.

В даний час видається велика кількість спеціальної літератури, де досліджуються різні аспекти конкуренції як зарубіжних (А. Вайсман, Р. Дамарі, Е. Діхтль, Х. Хершген, Х. Швальбе, А. Лайан, Ф. Букерей та інших), так і вітчизняних авторів (Б. Кваснюк, Я. Жаліло, Я. Базилюк, Я. Белінська, А. Гальчинський, П. Єщенко та ін.).

Дослідження умов здійснення економічної діяльності міжнародних корпорацій, і перспектив їх розвитку зробили такі вчені, як Бовтрук Ю., Білошапка В., Киреев Л., Дахно І., Філіпенко А., Новицький В., Козак Ю., Савчук О., та інші.

Незважаючи на наявність значного наукового доробку з цієї проблематики, на нашу думку, необхідно детальніше дослідити необхідність державного регулювання міжнародної діяльності корпорацій щодо забезпечення конкурентного середовища на національному ринку.

Мета статті - дослідження необхідності державного регулювання міжнародної діяльності корпорацій щодо забезпечення конкурентного середовища на національному ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лібералізація інвестиційних та зовнішньоекономічних режимів, супроводжувана зростанням активності міжнародних корпорацій, призводить до того, що велика частина ринків втрачає свій національний характер, стаючи регіональними і глобальними. В багатьох галузях міжнародних корпорацій використовують переваги розширення ринків для оптимізації своєї діяльності, домагаючись зростання ефективності виробництва і економії на ефекті масштабу. Економічний вигравш, якого вдається досягти міжнародним корпораціям завдяки інтеграції в міжнародне виробництво, дозволяє їм підвищувати свою конкурентоспроможність, що веде до зростання економічної концентрації та впливу корпорацій в міжнародних економічних відносинах.

Слід підкреслити, що державне регулювання міжнародної економічної діяльності корпорацій визначається як сукупність інструментів впливу на обсяги торгівлі та інвестицій, державні та приватні комунікації з метою збільшення мобільності найманих працівників, руху товарів, послуг, інформації, а також капіталу через національні та регіональні ринки. Створення такої системи може залежати від відносин між приватними комерційними структурами і організаціями та вітчизняними і міжнародними державними інститутами. Крім того, налагодження державної системи регулювання діяльності міжнародних корпорацій повинна передбачати питання вирішення причин міжнародних конфліктів між корпораціями та урядами країн. Такі конфлікти виникають внаслідок існування відмінностей між країнами і організаціями в сфері трудових стандартів, питання охорони здоров'я та безпеки, а також політики в галузі конкуренції. Всі ці елементи спочатку закладені в формальному визначенні і є проявами глобалізації світогосподарських відносин [1].

Сьогодні одним з найважливіших проявів і невід'ємним атрибутом сучасного розвитку стає взаємодія і суперництво міжнародних корпорацій і державних учасників світової політики. Державам доводиться рахуватися з ними, враховувати їх у своїй внутрішній і зовнішній політиці і навіть змагатися один з одним за залучення їх на свою сторону. Все більш помітне прагнення держав використовувати потенціал недержавних учасників для посилення свого впливу в міждержавній конкурентній боротьбі і чинення тиску на внутрішньополітичну ситуацію інших країн.

Економіка України сьогодні гостро потребує докорінної модернізації існуючих методів, інструментів та механізмів управління на основі впровадження базових принципів ринкового господарювання з використанням сучасної методології, забезпечує результативність та економічну ефективність їх застосування в діяльності вітчизняних підприємств, галузей, комплексів [2]. Один з таких принципів – конкуренція, яка забезпечує безперервний поступальний розвиток ринкових економічних систем, а також реальний селективний ефект, виражений в елімінації недобросовісних і неефективних учасників ринку.

Конкуренція вважається найважливішим фактором успішного функціонування економіки, спонукає виробників безперервно вдосконалювати свій товар, що дає споживачам можливість найкращим чином задовольнити свої потреби. Вона також призводить до появи принципово нових засобів задоволення потреб людини. Відсутність же конкуренції загрожує консервацією сформованих взаємовідносин на ринку і призупинення розвитку економіки.

Проте зміст конкуренції полягає не в тому, щоб знищити суперника, і не в тому, щоб компанії-суперники виснажували свої сили у війнах за споживача. Мета конкуренції полягає в забезпеченні ефективного розвитку галузі і оптимальному задоволенні потреб ринку. З цього неминуче випливає висновок про те, що в компаніях-конкурентів є не тільки особисті, а й спільні інтереси [3].

Конкуренція є одним з фундаментальних понять ринкової економіки, що має різні аспекти. У перекладі з латинської мови вона означає «зіткнення», «змагання». Саме таке трактування спочатку превалювало в економічній літературі. А. Сміт пов'язував конкуренцію з чесним, без змови, суперництвом, що відбувається між продавцями (чи покупцями) за найбільш вигідні умови продажу товару. Конкуренція це та сама «невидима рука» ринку, яка координує діяльність його учасників. Коли Адам Сміт хотів пояснити, чому скорочення пропозиції призводить до зростання цін, він посилався на конкуренцію, яка «зараз же має вступати в дію» серед покупців; коли пропозиція занадто велика, ціна буде падати тим швидше, чим більше конкуренція між продавцями, «або дивлячись на те, наскільки важливим є для них швидше збути цей товар». Конкуренція згідно А. Сміта є процесом реакції на нову силу і спосіб досягнення нової рівноваги. При цьому основним методом конкурентної боротьби А. Сміт вважав зміну цін [4]. Неокласичний варіант поведінкового тлумачення конкуренції пов'язує її з боротьбою за рідкісні економічні блага (П. Хейне, М. Портер). Поряд з «поведінковим» трактуванням в ХІХ і особливо в ХХ столітті поширилося трактування конкуренції з позиції «аналізу структури» (А. Курно, Дж. Робінсон та ін.) У цьому підході акцент зміщується із самої боротьби компаній одна з одною на аналіз структури ринку, умов, які панують на ньому. В центрі уваги встановлюється факт принципової можливості (неможливості) впливу підприємства на загальний рівень цін на ринку. Третій підхід до визначення конкуренції – функціональний. Він описує роль, яку відіграє конкуренція в економіці. Й. Шумпетер в рамках своєї теорії визначав конкуренцію як суперництво старого з новим. Нововведення скептично приймаються ринком, але якщо новатору вдається їх здійснити, саме механізм конкуренції витісняє з ринку підприємства, що використовують застарілі технології [5].

Явище конкуренції набуло міжнародного та глобального значення, і слова авторів «Економікс» К. Р. Макконнелла і С. Л. Брю «Конкуренція є основною регулюючою силою при капіталізмі» – довели свою актуальність. Розглядаючи

сучасні ринкові відносини в цілому, найбільш поширеним визначенням конкуренції, є визначення вище зазначених авторів: «Конкуренція це наявність на ринку великої кількості незалежних покупців і продавців і можливість для покупців і продавців вільно входити і виходити з ринку» [6, с. 389].

Згідно законодавства України конкуренція визначається як змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку [7].

У науковій літературі для характеристики конкуренції застосовуються такі поняття як досконалої і недосконалої конкуренції. Початкові передумови досконалої конкуренції були розроблені в рамках неокласичної економічної теорії, що уявила модель досконалої конкуренції (*perfect competition*). Ці ідеальні передумови добре описані одним з представників мейнстріму Дж. Стіглером, і виглядають вони наступним чином.

1. Кількість фірм, що виробляють даний продукт, досить велика, щоб жодна з них не могла істотно вплинути на його ціну. Обмеження входу на ринок і виходу з ринку відсутні.

2. Продукція, що виробляється є однорідною, а споживачі не віддають перевагу товару будь-якої з фірм.

3. Фірми діють незалежно одна від одної і являють собою безліч автономних агентів. Вони не вступають в змову і не притримуються загальних правил.

4. Представники фірм володіють повним знанням значущих ринкових факторів [8, с. 324–328].

До поняття досконалої конкуренції близько поняття працююча конкуренція, яка може бути визначена наступними ознаками: на долю найбільшої фірми припадає незначний обсяг продажів (покупок) всього ринку; високий ступінь мобільності ресурсів між ринками; відсутність або незначна

величина необоротних витрат (постійних витрат організації виробництва); наявність потенційних конкурентів.

Зазначені відмінні особливості повністю визначають досконалу конкуренцію та умови для її появи. У той же час досконала конкуренція є вкрай рідкісним випадком на сучасних ринках. Якщо за часів Адама Сміта вона була чи не єдиним типом конкуренції і єдиною характеристикою ринків, то в даний час значно частіше доводиться мати справу з недосконалою конкуренцією.

Історично альтернативні моделі були запропоновані в рамках теорії недосконалої конкуренції (*imperfect competition*) (Дж. Робінсон) і монополістичної конкуренції (*monopolistic competition*) (Е. Чемберлін) [9].

Недосконала конкуренція в науковій літературі визначається таким чином, як конкуренція, що існує на ринку, коли більш, ніж один продавець змагається за ринок з іншими продавцями, кожен з котрих має певний контроль над цінами [10, с. 355] та характеризується наступними чинниками:

ринок, на якому не дотримується хоча б одна з ознак досконалої конкуренції;

ринок, де два або більше продавців, володіючи деяким (обмеженим) контролем над ціною, конкурують між собою реалізацію;

ринки, на яких або покупці, або продавці можуть, зважаючи на свої можливості, впливати на ринкову ціну;

термін, який відноситься до будь-якої форми ринкової структури, за винятком досконалої конкуренції, і може включати монополістичну конкуренцію, олігополію і монополію.

Так як модель досконалої конкуренції є теоретичною абстракцією, то реально існуючі ринки в тій чи іншій мірі недосконалі, як це впливає з останнього визначення.

Різна ступінь «недосконалості» конкуренції виявилася різною і тому виникла задача класифікувати це різноманіття.

Дослідження, проведені в цій області фахівцями з економічної теорії, дозволили виділити різні види ринків з недосконалою конкуренцією. Розповсюдженою є наступна класифікація форм недосконалої конкуренції:

монополія, в якій існує тільки один продавець;

олігополія, в якій існує невелика кількість продавців;

монополістична конкуренція, в якій існує багато продавців, що виробляють схожі товари, які водночас дещо відрізняються (критерієм диференціації може бути навіть місце знаходження продавця);

монопсонія, в якій існує тільки один покупець;

олігопсонія, в якій існує невелика кількість покупців [10].

Кожен з цих типів конкуренції по різному визначається в наукових публікаціях.

Характер міжнародної конкуренції багато в чому зумовлюється ступенем ринкової концентрації. Злиття на національному рівні змінюються хвилею регіональних і міжнародних злиттів і придбань, в яких значне місце належить великим операціям, здійснюваним міжнародними корпораціями. В результаті мова йде вже не просто про міжнародну конкуренцію, а про «битву гігантів». Конкуренція набуває все більш гострий характер, а правильно вибрані міжнародні конкурентні стратегії багато в чому визначають успіх діяльності, а іноді і самі перспективи існування компаній.

Ці обставини і призводять до того, що теоретичні основи конкуренції та конкурентної боротьби породжують значне різноманіття підходів, методів і методик оцінки конкурентоспроможності та ступеня державного регулювання.

Конкуренція є неминучим явищем, тому що кожне підприємство і його суперники прагнуть опанувати увагу покупців і спонукати їх придбати товар. Як зазначав К. Маркс, люди купують товари не тому, що він (товар) «має вартість, а тому, що він є «споживча вартість» і використовується для певних цілей, і само собою зрозуміло, що: 1) споживчі вартості «оцінюються», тобто досліджується їхня якість (точно так само, як кількість їх вимірюється, зважується і т.п.), 2) коли різні види товарів можуть замінити один одного для

тих же цілей споживання, тому чи іншому виду віддається перевагу ... ». Бажаючи, щоб перевагу віддали саме їх товару, підприємства зобов'язані змагатися (конкурувати) з виробниками інших таких же товарів в досягненні цієї мети [11]. Тому конкурентоспроможність товару визначається при порівнюванні товарів конкурентів між собою.

Слід брати до уваги, що крім факторів на конкурентоспроможність впливає досягнутий рівень розвитку: конкуренція на основі факторів виробництва; конкуренція на основі інвестицій; конкуренція на основі нововведень; конкуренція на основі інтеграційних процесів. Формування та розвиток конкурентних переваг різнорівневих об'єктів конкурентоспроможності, що враховує перелічені вище умови, представлений на рис. 1.

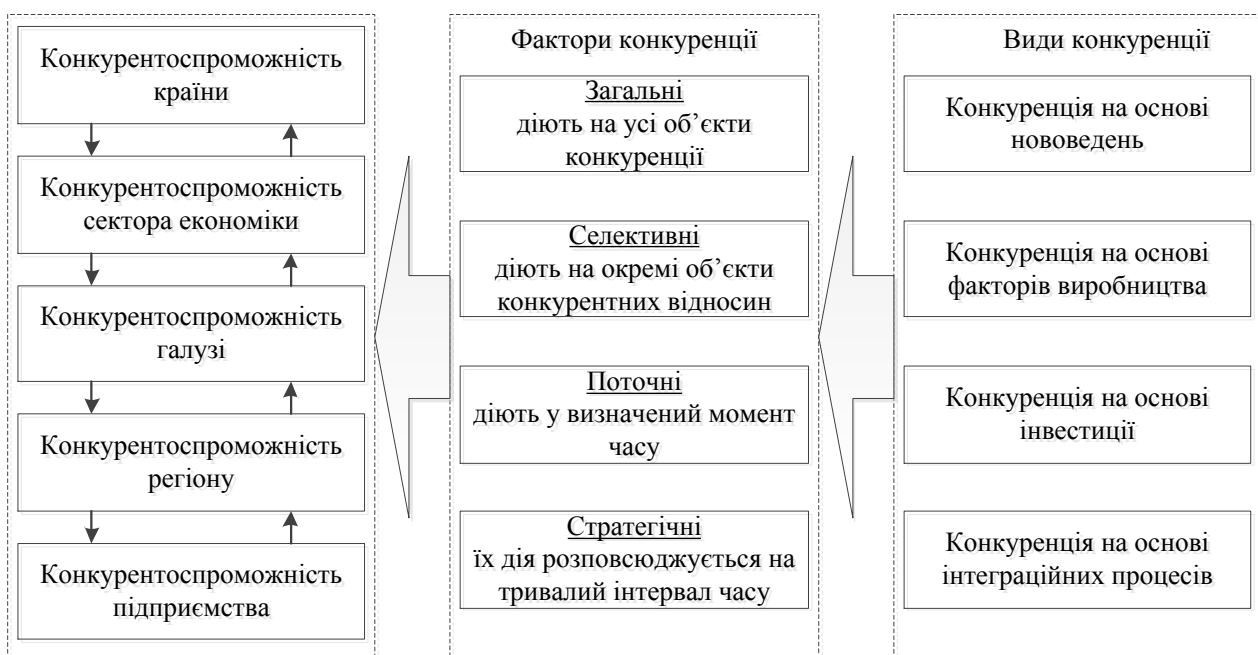

Рис. 1. Формування та розвиток конкурентних переваг різнорівневих об'єктів конкурентоспроможності

Конкурентне середовище в сучасних умовах стає об'єктом державного управління, що забезпечить результативність та ефективність керованих конкурентних процесів. Використання конкуренції в якості базового елемента організації розвитку всіх галузей економіки повинно мати кількісні цілі,

виражені в прирості результативності та ефективності господарської системи, що можливо лише на основі створення та постійної модернізації конкурентного середовища, як носія конкурентних відносин. Проблемою є створення такого конкурентного середовища, яке б забезпечувало учасникам реальні стимули: до підвищення ефективності використання ресурсів, що забезпечить стрімко зростаючий рівень добробуту нації; зростання обсягів виробництва найважливіших видів продукції; забезпечення економічної ефективності та конкурентоспроможності учасників конкурентного середовища; впровадження інновацій і вдосконалення державного регулювання.

Важливим фактором, який негативно впливає на конкуренцію в разі участі іноземних фірм, є дії національних урядів, які можуть мати, в залежності від загального економічного курсу, що проводиться країною, протилежні цілі. Державна політика, спрямована на залучення іноземних інвестицій, може представляти іноземним компаніям виняткові права. З іншого боку, державна політика протекціонізму може сприяти опіці вітчизняних компаній і створенню неофіційних бар'єрів, що перешкоджають доступу на ринок іноземним фірмам. Такого роду заходи підпадають під класифікацію дій держав, що обмежують конкуренцію.

У першому випадку уряди приймаючих країн з метою залучення іноземних інвестицій надають останнім стимули, що дозволяють купувати ринкову владу.

У другому випадку уряду, як правило, керуються протекціоністськими міркуваннями. Однак при введенні обмежень доступу на ринок і конкуренції слід пам'ятати, що подібні обмеження нерідко обертаються втратами для ефективності. Крім того, в тих випадках, коли уряду йдуть на обмеження конкуренції. Обрані для цього інструменти повинні бути максимально ощадними в плані ефективності, бути прозорими і підлягати змінам в залежності від зміни положення на ринках і початкової ситуації, що обумовило необхідність проведення такої політики.

Держави часто беруть на себе роль захисника і провідника глобальних національних інтересів. На ділі за цим нерідко стоїть потужне лобіювання, здійснюване великими компаніями або транснаціональними корпораціями. Внаслідок порушуються умови нормальної конкуренції; в гірших конкурентних умовах виявляються не тільки іноземні, а й вітчизняні компанії конкуренти.

Іншою групою дій держав, які порушують конкуренцію, є «внутрішні» дії, тобто дії, не пов'язані безпосередньо з іноземною конкуренцією. Вони можуть реалізовуватися у формі бюджетних субсидій, заходів промислової або науково-технічної політики, підтримки окремих галузей, регіонів, виробництв, створення пільгових або, навпаки, дискримінаційних умов діяльності для окремих підприємств. «внутрішні» дії, також як і «зовнішні», можуть мати загальний і селективний характер.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Сьогодні дієвими інструментами державного регулювання діяльності міжнародних корпорацій є наступні:

розвиток ділових і урядових контактів з закордонними філіями та представництвами для залучення інвестицій й збільшення присутності іноземної корпорації в приймаючих країнах;

державні представництва в інших країнах, які виступають на захисті інтересів національних компаній;

впровадження законодавчих норм та міжнародних стандартів забезпечення конкуренції;

участь представників країни у діяльності міжнародних організацій.

Сфера застосування механізмів державного регулювання діяльності міжнародних корпорацій є досить широкою. Тому визначення національних пріоритетів імплементації міжнародного досвіду державного регулювання міжнародних корпорацій є актуальним напрямом подальших розробок та напрацювань.

Таким чином, в сучасному світі транснаціональні корпорації, неурядові організації, великі міста та регіони створюють спільно з державними акторами

складні глобальні мережі і виконують роль сполучної ланки між глобальним і локальним, регіональним, національним та міжнародним. Глобалізація, транснаціоналізація, інформатизація – процеси, що багато в чому визначають сучасний світовий розвиток і забезпечують багаторівневість, взаємозалежність і взаємовразливість світової системи XXI століття [12, с. 10].

Тим часом, успіх приносить така державна політика, яка створює загальні сприятливі умови для підприємницької діяльності всіх учасників ринку, а не залучаються уряд безпосередньо до лобіювання чи то вітчизняних чи міжнародних корпорацій.

Список використаної літератури

1. UNCTAD. Foreign direct investment flows and stock. URL: <http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx>
2. Ульяновченко Ю. О., Винокурова О. І. Проблеми інвестиційної привабливості регіонів України. *Теорія та практика державного управління*. Х. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2010. Вип. 1(28). С. 139–144.
3. Уотерман Р. Теория сотрудничества конкурентов. URL: http://www.elitarium.ru/2005/06/29/teorija_sotrudnichestva_konkurentov.html
4. Смит А. Исследование о причинах богатства народов. / пер. с англ., введ. ст., коммент. Е. М. Майбурда; отв. ред. Л. И. Абалкин. М. : Наука, 1993. 570 с.
5. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития. М. : Прогресс, 1982. 455 с.
6. Макконнелл Кэмпбелл Р., Брю Стэнли Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика. В 2 т. / пер. с англ. 11-го изд. М. : Республика, 1992. Т. 2. 1992. 400 с.
7. Про захист економічної конкуренції : Закон України за № 2210-III від 11 січня 2001 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>
7. Стиглер Дж. Совершенная конкуренция: исторический ракурс. Т. 2. Теория фирмы / под ред. В. М. Гольперина. СПб. : Экономическая школа, 1995. 347 с.
8. Робинсон Дж. Экономическая теория несовершенной конкуренции. Прогресс, 1986. 471 с.
9. Human D. Modern Microeconomics. Nimes Mirror / Mosby College Publishing. St Louis, 1986. 600 p
10. Недосконала_конкуренція URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
11. Ульяновченко Ю. О. Конкурентоспроможність аграрного сектора економіки: механізми державного регулювання : монографія. Х. : Вид-во «Асоціації докторів наук з державного управління», 2013. 368 с.
12. Лагутина М. Л. Глобальный регион как элемент мировой политической системы XXI века: на примере Евразийского Союза : дис. ... доктора политических наук : 23.00.04 / Санкт-Петербург, 2016. 422 с.

Ульянченко Ю. Необходимость государственного регулирования международной деятельности корпораций по обеспечению конкурентной среды на национальном рынке

Обосновывается необходимость государственного регулирования международной деятельности корпораций по обеспечению конкурентной среды на национальном рынке. Исследуются сущность конкуренции и конкурентной среды для развития национальной экономики и влияние на нее международных корпораций.

Ключевые слова: государственное регулирование, конкуренция, конкурентная среда, международная корпорация.

Ulyanchenko Yu. The necessity of public administration of the corporations' international activity concerning the securing of the competitive environment in the national market

The necessity of public administration of the corporations' international activity concerning the securing of the competitive environment in the national market is grounded. The importance of (business) competition and competitive environment for the national economy's development as well as the influence of international corporations on it are researched.

Key words: *public administration, competition, competitive environment, international competition.*